

А.Б. Доўнар
(Мінск, Беларусь)

ПАЦВЯРДЖЭННЕ ШЛЯХЕЦТВА ПРАДСТАЎНІКАМ ГАРАДСКОГА САМАКІРАВАННЯ МАГІЛЁВА Ў 1777 г.

У артыкуле разгледжаны вытис з земскіх кніг Магілёўскай губерні ад 18 лютага 1777 г. аб пацвярджэнні шляхецтва мяшчанскім радам Магілёва Карабанькаў, Каралькоў (якія ў наступным мелі прозвішча Каралькевічы), Леановічаў (Леашкевічаў), Святагарэвічаў, Еліашэвічаў, Шымковічаў (Шумкевічаў), Аношкаў,

Роняў, Гутаровічаў Каскевічаў, Браховічаў (Баруховічаў), Сяргеевічаў, Бурачкоў, Міцкевічаў, Тэадаровічаў. Прадстаўнікі дадзеных радоў засядалі ў магилёўскім магістраце, ці былі гарадскімі войтамі. Раішэнне аб прызнанні іх шляхецтва і іх гербаў прыняў Галоўны земскі суд Магілёўскай губерні грунтуючыся на прывілеях Магілёва 31 жніўня 1633 г. і 9 чэрвеня 1661 г. аб ураўнаванні членаў магилёўскага магістрата з шляхетнымі правамі віленскага магістрата і на пацвярджэнне па рэкамендацыі гетмана ВКЛ апошняга прывілея соймам 1661 г.

У адзеле рукапісаў Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі ў Маскве захоўваецца цікавая справа аб пацвярджэнні шляхецтва былым войтам і прадстаўнікам магістрата г. Магілёва. Дадзеная справа захавалася ў складзе фонда № 349 «Архіў У.Д. Бонч-Бруевіча» і з’яўляецца выпісам ад 18 лютага 1777 г. з земскіх кніг Магілёўскай губерні з рапэннем Галоўнага земскага суда Магілёўскай губерні аб прызнанні шляхецтва за прадстаўнікамі радоў, якія складалі магилёўскі магістрат [3]. Дадзеная справа была выклікана працэсам праверкі шляхецкіх праў шляхты зямель, якія пасля першага падзела Рэчы Паспалітай былі ўключаны ў склад Расійскай імперыі [1, с. 30–36, 40; 3, арк. 8, 10авд.].

18 лютага 1777 г. Галоўны земскі суд Магілёўскай губерні засядаў у наступным складзе губернскіх земскіх суддзяў: старшыня (прэзідэнт) суда, сакратар манарха Рэчы Паспалітай Станіслава Аўгуста Панятоўскага Даніэль Альшэўскі, пісар гродскага суда Аршанскага павета Фелікс Ваўковіцкі, падстолі, гродскі судзя і ротмістр Віцебскага ваяводства Станіслаў Піоро; тарнаўскі стараста, дваранін скарбу ВКЛ Антоні Міхал Сабомскі. Дадзены склад суда быў выбраны і зацверджаны ад імя расійскай імператрыцы Кацярыны II першым магилёўскім губернатарам Міхаілам Васільевічам Кахоўскім 14 ліпеня 1773 г. [3, арк. 1 – 1адв.]. Выпіс быў правераны на адпаведнасць запісам у земскіх кнігах рэгентам і сакратаром Галоўнага земскага суда Магілёўскай губерні Тадэушам Печкоўскім [3, арк. 12]. Пытанне аб шляхецтве якраз уваходзіла ў кампетэнцыю дадзенага суда. Так, 9 студзеня (па юлеанскаму календару) 1776 г. дадзены суд зацвердзіў у шляхецтве род Ляскоўскіх герба «Кораб» [2].

Справа аб шляхецтве прадстаўнікоў магилёўскага магістрата разглядалася ў судзе ў адпаведнасці з чаргой (у судовым пратаколе яна была запісана на 587 старонцы) [3, арк. 1адв.]. У якасці ісцоў выступалі прадстаўнікі такіх мяшчанскіх родаў Магілёва як Карабанькаў, Каралькоў, Леановічаў, Святагарэвічаў, Еліашэвічаў, Шымковічаў, Аношкаў, Роняў, Гутаровічаў Каскевічаў, Браховічаў, Сяргеевічаў, Бурачкоў, Міцкевічаў, Тэадаровічаў.

Ісцамі ў судзе выступалі наступныя прадстаўнікамі вышэйзгаданых родаў:

– войт Юзэф і яго сын Грыгор *Карабанькі* (тут і далей указанне пасад сведчыць не пра тое, што дадзеная асоба займала згаданую пасаду ў 1777 г, а пра тое, што асоба займала пасаду ў Магілёве ў папярэдні перыяд);

– войт Конрад і яго сын Грыгор; бурмістр Андрэй і яго сыны Юзэф, Еж, Міхал; радца Базыл і яго сыны Габрыэль, лаўнік Самуэль; іх пляменнікі Якуб і Антон Тэадаровічы *Каралькі*;

- воят Андрэй і яго сын лаўнік Юзэф; брат Андрэя – Пётр, і іх пляменнікі Базылі, Ёзэф і Ян Пятровічы і Ежы Тэадаровіч *Леановічы*;
- бурмістр Аляксандр *Святагарэвіч*;
- бурмістр Ян і яго сыны Базылі, Антоні *Еліашэвічы*;
- радца Ян і яго сыны Ян і Якуб *Шымковічы*;
- сын воята Ян Габрыэлавіч *Аношка*;
- сын радцы Антоні Тэадаровіч *Роня*;
- радца Грыгоры і яго сыны Базыль, Геранім *Гутаровічы Каскевічы*;
- лаўнік Якуб і яго сыны Міхал, Антоні *Браховічы*;
- сыны радцы Бартламей, Ян, Андрэй, Габрыэль Бызылевічы *Сяргеевічы*;
- сыны радцы Ян, Ёзэф Янавічы *Бурачкі*;
- сын радцы Грыгоры Габрыэлавіч *Міцкевіч*;
- радца Грыгоры і яго сыны Атаназі, Габрыэль, Стэфан *Тэадаровічы* [3, арк. 1адв.–2];

Пэралік асоб быў вельмі важным, так як справа ішла пра шляхецтва членаў магілёўскага магістрата. Хутчэй за ўсе ісцы прадстаўлялі дакументы, якія пацвярджалі іх членства ў магістраце. Відаць, у дадзеных дакументах некаторыя асобы і іх продкі фігуравалі пад рознымі прозвішчамі. У сувязі з чым у судовай справе двойчы адзначалася, што ў прадстаўнікоў некаторых родаў з пятам часу прозвішчы відазмяніліся: *Каралькі* сталі *Каралькевічамі*; *Леановічы* – *Леашкевічамі*; *Шымковічы* – *Шумкевічамі*; *Браховічы* – *Баруховічамі* [3, арк. 1адв.–2, 10адв. – 11адв.].

Ісцы былі выкліканы ў суд павесткай ад 11 лютага 1777 г., якую ім уручыў вольным суда Ян Яноўскі. У судзе справу прадстаўляў ад імя ісцоў меціслаўскі гродскі рэгент і сакратар губернскага магілёўскага суда Стэфан Цеханоўскі, які даказваў «радавітасць шляхецтва магістратавых асоб горада Магілёва» [3, арк. 2].

Цікава, што першым довадам быў прыведены тэзіс аб роўнасці людзей у першапачатковым перыядзе існавання ВКЛ. І як сцвярджае дакумент, пасля частка жыхароў дзяржавы дзякуючы свайму гераізму пры абароне Радзімы ад непрыйцеляў, была «вынята з грамады» і была надзелена шляхецкімі вольнасцямі праз наблітацню, як было прынята ва ўсёй Еўропе і ў Кароне Польскай [3, арк. 2–2 адв.].

Наступным аргументам аб доказе шляхецтва членаў магістрата Магілёва: бурмістраў, радцаў, лаўнікаў – стаў аповед пра іх далучэнне да шляхецкіх вольнасцяў:

- спачатку шляхецкія вольнасці атрымаў за ваенныя заслугі магістрат Вільні. Што было зафіксавана прывілеям караля польскага і вялікага князя літоўскага Жыгімонта Аўгуста 1568 г., якім віленскіх «войтаў, бурмістраў, радцаў, лаўнікаў з рыцарскім станам і шляхтай ураўняў, і да тых усіх вольнасцяў, свабод, прывілеяў, годнасці, славы далучыў, якімі шляхта Вялікага Княства Літоўскага абараняецца». [3, арк. 2адв.–3адв.]. Тое ж было зафіксавана ў Статуце ВКЛ 1588 г. і канстытуцыі 1569 г. [3, арк. Задв.; 4, раздз. 3, арт. 2, 43];

- затым, зноў жа за гераічныя ваенныя заслугі пад час войн і за дапамогу ў забеспячэнні войска ВКЛ артылерыяй, баепрыпасамі, за ўтрыманне ў належным стане гарадскіх абарончых умацаванняў на магістрат Магілёва былі распаўсюджаны

шляхецкія правы віленскага магістрата. На гэты конт кароль польскі, вялікі князь літоўскі Уладзіслаў Ваза «у абозе рад Красным» 31 жніўня 1633 г. выдаў асобны прывілей. Як аб тым жа сведчыў ліст таго ж манарха ад 7 верасня 1634 г. да сойма, які ён выдаў па просьбе Магілёва, аб «ураўнанні магілёўскіх магістратавых асоб з віленскім магістратам» [3, арк. 4, 4 адв.];

– у наступным, вольнасці Магілёва былі памножаны пад час войн сярэдзіны XVII ст., «калі з аднаго боку расіяне, з другога шведы, з трэцяга венгры» прыводзілі «да блізкага падзення» Рэчы Паспалітую. У той час Магілёў быў заняты «расіянамі з войскам» (1654 г.) і пасля пэўнага іх панавання магіляўчане ў 1661 г. паднялі паўстанне і знішчылі царскі гарнізон, а яго камандаване было ўзята ў палон і адаслана да манарха ў Варшаву [3, арк. 5]. За такіх «гераічных», «рыцарскія ўчынкi» кароль польскі, вялікі князь літоўскі Ян Казімір на сойме ўзнагародзіў магілёўскі магістрат наблітацыйным прывілеям ад 9 чэрвеня 1661 г. Па дазеным прывілеі члены магілёўскага магістрата з жонкамі і дзецьмі былі ўраўняны на вечныя часы з правамі віленскага магістрата, атрымоўвалі праз наблітацыйнае шляхецтва і права карыстанныя шляхецкімі гербамі [3, арк. 5–5адв.], г.зн., у асноўным, пацвердзіў і ўдакладніў прывілей 31 жніўня 1633 г. Прывілей 1661 г. па рэкамендацыі гетмана ВКЛ быў зацверджаны соймавай канстытуцыяй 1661 г. Пры чым у справе 1777 г. адзначалася, што прывілей 1661 г. трэба лічыць наблітацыйнай, які ўраўняў магілёўскі магістрат з «рыцарскім станам». Як і звярталася ўвага, што ўжо ў тых часы сачылі, каб магістраты іншых гарадоў «не далучаліся» да дадзенага прывілея [3, арк. 6]. Падкрэслівалася, што ў сувязі з наблітацыйнай магістрата Магілёў па канстытуцыі 1670 г. здаваў падымнае разам з Аршанскім паведам, а члены магістарта мелі права трымаць земскія маёнты [3, арк. 6].;

– асобным сюжэтам ішоў доказ шляхетнасці магілёўскіх войтаў. Так, сцвярджалася, што спачатку магілёўскімі войтамі былі прадстаўнікі знатных шляхецкіх радоў ВКЛ «Радзівілаў, Пацаў, Валовічаў» (як доказ быў прадстаўлены прывілей ад 19 кастрычніка 1654 г. на магілёўскае войтаўства віленскаму кашталіану Валовічу (?)) [3, арк. 4]. А пасля згаданых падзей 1661 г. магілёўскае войтаўства было перададзена «на магілёўскі магістрат»: магістрат атрымаў права штогод выбіраць магілёўскага войта са свайго асяроддзя «як асоб ужо наблітаваных і таго ўрада годных» [3, арк. 5адв. – 6];

– прадстаўнік іскоў С. Цеханоўскі сцвярджаў, што гэта было правамоцнае і сапраўднае наданне шляхецкіх праў, а не «цень ці пазор» наблітацыі (хоць ў рэальным жыцці былі пэўныя складанасці ў карыстанні шляхецкімі правамі [3, арк. 7–8]), але члены магілёўскага магістрата мелі наблітацыйныя прывілеі, якія яны атрымалі па пратэцыі гетмана ВКЛ за заслугі па абароне Рэчы Паспалітай [3, арк. 8]. Што адпавядала традыцыі і праву надання шляхецтва ў Рэчы Паспалітай (як прыклад прыводзілася канстытуцыя аб наблітацыі 1673 г. [гл. 5, s. 384 (819), р. 58]. З пункту гледжання іскоў яны звярнуліся ў суд аб пацвярджэнні шляхецтва не ў сувязі з існаваннем спрэчнай сітуацыі па дадзенаму пытанню, а ў сувязі з указам расійскай імператрыцы Кацярыны II аб правярцы шляхецкіх праў «кожнага з жыхароў Беларускага краю» [3, арк. 8 – 8адв.].

Галоўны земскі суд Магілёўскай губерні прызнаў слупнасць довадаў прадстаўніка ісцоў адносна шляхетных праў як былых членаў магілёўскага магістрата, так і былых магілёўскіх войтаў [3, арк. 8адв. – 10]. Г. зн. «прызнаў і засведчыў» ісцоў за «актуальную і сапраўдную шляхту» [3, арк. 11адв.]. Як і прызнаў іх гербы, якімі яны карысталіся згодна з наблітацыйнымі прывілеямі (хаця і ўзнікае пытанне, які менавіта наблітацыйны прывілеі меліся на ўвазе ў дадзеным выпадку?). Пры чым указвалася, што:

- Юзэф і яго сын Грыгор Карабанькі карысталіся гербам «Кораб»;
- Конрад і яго сын Грыгор; Андрэй і яго сыны Юзэф, Еж, Міхал; Базылі і яго сыны Габрыэль, Самуэль; іх пляменнікі Якуб і Антон Тэадаровічы Каралькі ці Каралькевічы – гербам «Корні»;
- Андрэй і яго сын Юзэф; брат Андрэя – Пётр, і іх пляменнікі Базылі, Ёзэф і Ян Пятровічы і Ежы Тэадаровіч Леановічы ці Леашкевічы – гербам «Рагалья»;
- Аляксандр Святагарэвіч – гербам «Рагалья»;
- Ян і яго сыны Базылі, Антоні Еліашэвічы – гербам «Гейш»;
- Ян Габрыэлавіч Аношка – гербам «Яцына»;
- Антоні Тэадаровіч Роня – гербам «Роля»;
- Бартламей, Ян, Андрэй, Габрыэль Бызылевічы Сяргеевічы – гербам «Роля»;
- Ян і яго сыны Ян і Якуб Шымковічы ці Шунковічы – гербам «Касцеша»;
- Грыгоры і яго сыны Базыль, Геранім Гутаровічы Каскевічы – гербам «Гутар»;
- Якуб і яго сыны Міхал, Антоні Браховічы Баруховічы – гербам «Брахвіч»;
- Грыгоры Габрыэлавіч Міцкевіч – гербам «Наленч»;
- Ян, Ёзэф Янавічы Бурачкі – гербам «Наленч»;
- Грыгоры і яго сыны Атаназі, Габрыэль, Стэфан Тэадаровічы – гербам «Фербэр» [3, арк. 10адв. – 11адв.].

Такім чынам, можна сцвярджаць, што рашэнне аб прызнанні шляхецтва прадстаўнікоў мяшчанскіх радоў, якія былі магілёўскімі войтамі ці членамі магілёўскага магістрата прыняў Галоўны земскі суд Магілёўскай губерні на сваім пасяджэнні 18 лютага 1777 г. У сваім рашэнні суд абавіраўся на палажэнні прывілеяў Магілёва ад 31 жніўня 1633 г. і ад 9 чэрвеня 1661 г. аб ураўнаванні членаў магілёўскага магістрата з шляхетнымі правамі віленскага магістрата і на пацвярджэнне па рэкамендацыі гетмана ВКЛ апошняга прывілея соймам 1661 г.

Спіс літаратуры

1. Макарэвіч В.С. Разбор шляхты ў беларускіх губерніях Расійскай імперыі (канец XVIII–XIX ст.) / В.С. Макарэвіч. – Мінск : БДУ, 2018. – 315 с.
2. Нацыянальны гістравічны архіў Беларусі. – Ф. 2066. Воп. 1. Спр. 1.
3. Російская государственная библиотека. Отдел Рукописей. – Ф. 369. Архив В.Д. Бонч-Бруевича. – Картон 420. – Д. 24.
4. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі / рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. савецкая энцыкл. імя Петруся Броўкі, 1989. – 572 с.

5. Volumina legum : przedr. zbioru praw staraniem XX. Pjarow w Warszawie od roku 1732 do roku 1782 wydanego. – Petersburg : Naki. i druk. J. Ohryzki, 1860. – T. 4 : ab anno 1641 ad annum 1668. – 501, XVII s.